Türkiye ve Bosna Hersek'te Ana Dili Öğretimi

Teaching of Mother Tongue in Turkey and Bosnia-Herzegovina

Yasemin Uzun* - Amina Ibrica**

Abstract: Textbooks have been the most important material in the education process for many years. Due to the reasons such as being easily accessible, preparing according to the plan and rich content, education activities are generally carried out in the axis of textbook. This material, which was more effective before the constructivist approach, maintained its importance in the constructivist approach. In this study, teaching of mother tongue in Turkey and Bosnia and Herzegovina, were examined in terms of text selection, theme, questions before and after the text based on textbook. In both countries, selection of text and course process were tried to be compared. The study is qualitative research based on examination. Document analysis was used in this study. The data were collected by content analysis method. After accessing the documents and checking the authenticity, the textbook of the 6th grade mother tongue in Bosnian was translated into Turkish for understanding the data. Afterwards, analyzes were made on the theme, text selection, pre- and post-text questions. As a sample, 6th grade Turkish and 6th grade Bosnian books used in the 2019-2020 academic year were chosen. As a result of the analyzes, in the selection of texts Turkish textbook contains only the texts of Turkish writers and poets, while Bosnian textbook contains many writers and poets from other nationalities. Both books were planned according to text centered teaching in terms of approach. In the Turkish textbook for the acquisition of higher level cognitive skills, there is more diversity in methods and techniques than Bosnian textbook.

Structured Abstract: Introduction Language is the touchstone of societies and the biggest sign of past, culture, belief, tradition, values, their emotion and thought systems. The continuity of society and culture and the communication of people with each other are provided by language. Therefore, all societies have given priority to language in order to survive for centuries.

* Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü
Asst. Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Education, Department of Social Sciences and Turkish
Language Teaching

ORCID 0000-0001-8995-772X

yaseminuzun@hotmail.com

**YL Öğrencisi, Zenica Üniversitesi

Grad. Stud, Zenica University

ORCID 0000-0003-1704-9866

aminaibrica@gmail.com

Cite as/ Atf: Uzun Y., Ibrica, A. (2020). Türkiye ve Bosna Hersek'te ana dili öğretimi, *Turkish Studies*, 15(1), 659-668
<https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.40115>

Received/Geliş: 11 December/Aralık 2019

Accepted/Kabul: 25 February/Şubat 2020

Copyright © MDE, Turkey

Checked by plagiarism software

Published/Yayın: 29 February/Şubat 2020

CC BY-NC 4.0

The language, which is vital, is learned in the family firstly. Teaching and learning of mother tongue continue with the environment. The more systematic and planned teaching of the mother tongue takes place in schools. Mother tongue curriculums primarily aim to realize comprehension and expression skills and to transfer culture and value.

The textbook, which is the most important assistant of the teacher in the mother tongue teaching, is the most used and indispensable part of the teaching process. Therefore, the texts for textbooks should be selected carefully.

In this study, mother tongue education in Turkey and Bosnia Herzegovina were compared on the basis of textbooks. In both countries, the most preferred material in the educational process is the textbook. For this reason, the study was conducted on the textbook axis in order to provide a general framework for mother tongue education.

Method

The study aimed to compare grade 6 textbooks in Turkey and Bosnia Herzegovina in terms of main themes, text selection, text questions is a descriptive study. The study is qualitative research based on examination.

Document analysis was used in this study. 6. grade Turkish textbook and 6. grade Bosnian textbook were used as document. The data were collected by content analysis method. After accessing the documents and checking the authenticity, the textbook of the 6th grade mother tongue in Bosnian was translated into Turkish for understanding the data. Afterwards, analyzes were made on the theme, text selection, pre- and post-text questions.

Result and Discussion

Grade 6 textbooks in Turkey and Bosnia Herzegovina vary in terms of text selection, themes, text questions and approach.

In terms of text selection, the texts were selected according to the thematic approach in the 6th grade Turkish textbook. Eight themes were identified and eight units were created. Texts are given in Turkish except three texts. There are eight informative texts, five stories, four poems, three essays, a memoir, a paper, a biography and a shadow play.

Grade 6 Bosnian textbook is divided into oral and written literature. Apart from this distinction, reading and media culture sections are also included in the book. Oral literature text selection was made according to genre. Firstly, it is aimed to teach literary genres in mother tongue education. In the oral literature section, there are fairy tale, anecdote, epic poem, lyric poem and fable. There are ten stories, seven poems, a fairy tale, a fable and three chapters from children's novels. There are also theater texts. The media section includes documentaries, feature films, cartoons, puppet plays, radio programs, Internet, television, newspapers and advertising texts. Three novels and three poems are given in the reading texts.

Informative texts, essays, memoirs and biographies are also included in the Turkish textbook differently from Bosnian textbook. The number of texts in the Bosnian textbook is higher than Turkish textbook. Media texts have been occupied an important place in terms of number.

In the literature section, texts of one Bosniak writer, four Bosnian writers, four Bosnian poets, one Bosnian Serb novelist, two Bosnian Serb writers, one Bosnian Jewish writer, one Danish writer, one Croatian children's novel writer, two Croatian poets, two Bosnian Croatian filmmakers, five Croatian author, one British author, two American authors, one Irish author, one Polish American author, one Polish author, two Serbian poets and two Serbian authors were included. Bosnia and Herzegovina is one of the countries established after the dissolution of Yugoslavia. Especially after the war, new formations are observed in the country, which is governed by cantons. Bosniak, Serbian and Croatian citizens live together in Bosnia and Herzegovina. This formation in the social structure is reflected in the education system. In the mother tongue education, the texts of Bosnian, Serbian and Croatian literatures as well as foreign literary writers such as Bosnian, American and Polish are included in the textbook.

In the Turkish textbook, the themes of reading culture, national struggle and Atatürk, science and technology, virtues, nature and universe, national culture, health and sports, individual and society are taken part. The texts were also chosen according to these themes.

When the contents of the texts in Bosnian textbook were examined, the following themes were identified: Poverty and wealth, cunning, bravery, brotherly love, beauty and goodness, humility, loyalty and value, love of homeland, love of animals, dreaming, love of country, belief, love of the sea, painful life, love of big brother, love of dog, kindness and evil, convergency, love of leaves, love of theater, importance of brother, adventures, salvation from captivity, asking for things that will not happen.

Themes are different in both textbooks. In the Turkish textbook, topics such as heroism, national values and national struggle are also included. In the Bosnian textbook, these themes are not seen much because of the ethnic and social structure of the country. The majority of the themes in the Bosnian textbook were determined to be about love.

The trend towards gaining new words is the same in both textbooks. However, the number of words to be gained is different. There are more new words to be learned in the Turkish textbook than Bosnian textbook. Vocabulary teaching is also given in the Turkish textbook by different methods such as activity, matching, and puzzle.

There are questions before the text in the Turkish textbook called as preparatory work. There are play and motivation part in the Bosnian textbook before the texts. It is written in many places in the Turkish textbook that the student is required to do research before the lesson. The results of the research are also shared in the preparatory work before the lesson.

The questions after the texts are prepared to understand the text in both books. Text centered analyzes were made. There are few questions for interpretation. In the Bosnian textbook, reader-centered studies are also included under the title of creative thinking. This is usually in the activities section of the Turkish textbook. Visual reading is also used to find the meaning of the words in the Turkish textbook.

Both books were planned according to text centered teaching in terms of approach. It was tried to develop high level cognitive skills of the students with questions and activities. In the Turkish textbook for the acquisition of higher level cognitive skills, there is more diversity in methods and techniques than Bosnian textbook.

Keywords: Turkish, Bosnian, Textbook, Thema, Constructivism, Mother Tongue.

Öz: Ders kitapları eğitim ve öğretim sürecinin yıllardır en önemli materyalidir. Kolay ulaşılabilir olması, plana göre hazırlanması, içeriğinin zengin olması gibi nedenlerden dolayı eğitim öğretim faaliyetleri genellikle ders kitabı ekseninde gerçekleştirilmektedir. Yapılandırmacı yaklaşım öncesinde daha etkili olan bu materyal yapılandırmacı yaklaşımda da önemini korumuştur. Bu çalışmada Türkiye ve Bosna Hersek'te ana dili öğretimi, ders kitabından hareketle metin seçimi, tema, metin öncesi ve sonrası soruları bakımından incelenmiştir. Her iki ülkede metin seçimi ve ders işleyiş süreci kitaplardan hareketle karşılaştırılmaya çalışılmıştır. Bu çalışma belge incelemeye dayanan nitel bir çalışmadır. Çalışmada doküman analizi kullanılmıştır. Veriler içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Dokümanlara ulaşıp orijinalliğin kontrol edilmesinden sonra verilerin anlaşılması için Boşnakça 6. sınıf ana dili ders kitabı Türkçeye çevrilmiştir. Daha sonra tema, metin seçimi, metin öncesi ve sonrası sorularla ilgili analizler yapılmıştır. Örneklem olarak 2019-2020 eğitim öğretim yılında kullanılan ilköğretim 6. sınıf Türkçe ve ilköğretim 6. Sınıf Boşnakça kitapları seçilmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda metin seçiminde Türkçe ders kitabı sadece Türk yazar ve şairlerin metinlerini içerirken Boşnakça kitabında Boşnak yazar ve şairlerin metinlerinin dışında başka uluslara ait olan metinler de tespit edilmiştir. Yaklaşım açısından incelendiğinde her iki kitap da metin merkezli öğretime göre planlanmıştır. Üst düzey bilişsel becerilerin kazandırılması yolunda Türkçe ders kitabında yöntem ve tekniklerde daha fazla çeşitlilik görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, Boşnakça, Ders Kitabı, Tema, Yapılandırmacı Yaklaşım, Ana Dili.

Giriş

Dil toplumların ortak geçmişi, kültür, inanç, gelenek ve değerleri ile duygu ve düşünce sistemlerinin en büyük göstergesi, mihenk taşıdır. Toplumun ve kültürün devamlılığı, insanların birbiri ile iletişimi dil ile sağlanır. Bu nedenle yüzyıllardır bütün toplumlar varlığını devam ettirmek için dile öncelik vermiştir.

Kaşgarlı Mahmut'un "Tanrı, Türkleri yeryüzüne ilbey kıldı. Dünya uluslarının yönetim yollarını onların ellerine verdi. Türk dilini öğrenmek çok gerekli bir iş olur", Karamanoğlu Mehmet Bey'in yayınladığı fermanla "Bugünden sonra divanda, dergahta, mecliste, meydanda Türkçeden başka dil kullanılmayacaktır" (Hengirmen, 2011: 751), Atatürk'ün "Türk dili, Türk milletinin kalbidir, zihnidir" (İnan, 1966: 90) ve İsmail Gaspıralı'nın "Çünkü, kavi, necip, ömürlü, sabırlı ve cesaretli olan Türk milletinin, perakende düşüp, Sedd-i Çin'den Akdeniz'e kadar yayıldığı hâlde, nüfuzsuz, sessiz kaldığı lisansızlığından, yani lisân-ı umumî (ortak dil)ye sahip olmadığından ileri gelmiştir" (Arıkan, 2000: 19) sözü dilin toplum için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Bu kadar hayati öneme sahip olan dil ilk olarak ailede öğrenilir, çevre ile ana dili öğrenimi ve kullanımı devam eder. Ana dilinin daha sistemli ve planlı öğretimi ise eğitim kurumlarında gerçekleşir. Bireylere doğru, açık ve etkili bir iletişimi gerçekleştirebilecek dilsel becerileri kazandırmak, onların düşünce güçlerini geliştirme ve toplumsallaşma süreçlerine katkıda bulunmak ana dili öğretiminin temel amaçlarındandır (Sever 2004: 7). Her devlet ana dili öğretim programlarında ulaşılmak istenen hedefleri, yetiştirmek istedikleri insan tipini belirtir. Öncelikle anlama ve anlatma becerilerini gerçekleştirmeyi hedefleyen öğretim programları, ana dili vasıtasıyla kültür ve değer aktarımı da gerçekleştirmektedir.

Ana dili eğitim-öğretim sisteminin merkezindedir. Ana dilini öğrenemeyen birey diğer derslerde de istenilen başarıyı gösterememektedir. Ana dili eğitimi özellikle anlama ve anlatma becerilerinin geliştirilmesine yöneliktir. Bu becerileri geliştirirken bireylerin üst bilişsel becerilerini de geliştirir. Yapılandırmacı yaklaşımın olmazsa olmazlarından olan eleştirel düşünme, sorgulama, hayal kurma, yeniden üretme gibi üst bilişsel becerilerin geliştirilebileceği en uygun ders ana dili dersleridir.

Ana dili dersi bilgi dersi değildir, beceri ve alışkanlık dersidir. Hem amaç hem de araç olarak algılanabilecek bu ders bir yandan bireysel gelişimi desteklerken diğer yandan yetiştirilmesi planlanan insan tipi doğrultusunda toplumsal değer aktarımını da gerçekleştirir. Ana dili öğretimi, yalnızca dil öğretimi ile ilgili değildir, toplum hayatını da yakından ilgilendiren yaşamsal kavramlar bütünüdür (Yalçın 2002: 15). Örtük hedefler denilen, doğrudan verilmek yerine metinler aracılığı ile verilen bu kazanımlar için genellikle ana dili dersleri tercih edilmektedir. Bu aktarım bazen metinlerle bazen de etkinliklerle verilmektedir.

Ana dili öğretiminde öğretmenin en önemli yardımcısı olan ders kitabı öğretim sürecinin en çok kullanılan, vazgeçilmez materyalidir, eğitimde de en önemli araçtır. Ders kitabı "yazılı ve basılı gereçler grubunda yer alan ve öğrencinin öğrenme yaşantılarına kaynaklık eden çalışma materyali"dir (Alpan, 2008: 108).

Öğretim programına göre hazırlanması, sistemli ve kolay ulaşılabilir olması, ekonomik olması, öğrenmeyi bireyselleştirmesi ve kullanım kolaylığı gibi nedenlerle eğitim öğretim sürecinde ilk tercih edilen materyaldir. Ders kitabının asıl görevi öğrenciyi bilgiyi aramaya, bulmaya ve kullanmaya yönlendirmesi, toplumsal deneyim kazandırmada ve sorunlarının çözümünde yardımcı olmasıdır (Ceyhan vd, 2003: 25).

Bu nedenle de ders kitaplarının hedeflere uygun, ilgi çekici ve öğrenciyi geliştirici yönde hazırlanması gerekmektedir. Ders kitapları en iyi şair ve yazarların en iyi metinlerini içermeli, mümkün olduğu kadar az ve tam metne yer vermeli; şair ve yazarların, devrin özelliklerini

yansıtılmalı, öğrencilerin sosyal, millî kimlik ve benlik kazanmalarına yardımcı olmalıdır (Karakuş, 1996:178).

Ana dili öğretiminde kitaplar da araçtır ve bu nedenle kitaplara dahil edilecek metinler titizlikle seçilmelidir. Bu derste incelenecek metinler ve yapılacak metin çalışmaları, ulusal bilinci ve coşkuyu kazanmaya, olayları neden sonuç ilişkisi içinde ele almaya, estetik dil beğenisini yerleştirmeye, hayal gücünü beslemeye, güzel ve etkili anlatma amacına yönelik olmalıdır (Özdemir, 1983).

Bu çalışmada Türkiye ile Bosna-Hersek'te ana dili eğitiminin nasıl gerçekleştiği ders kitabı esas alınarak karşılaştırılmıştır. Her iki ülkede de eğitim öğretim sürecinde en çok tercih edilen materyal ders kitabıdır. Bu nedenle incelemeler ana dili eğitime genel bir çerçeve çizmek amacıyla ders kitabı ekseninde gerçekleştirilmiştir.

Yöntem

Araştırma Modeli

Türkiye ve Bosna-Hersek'te 6. sınıf ana dili kitaplarını tema, metin seçimi, metin öncesi ve sonrası sorular bakımından karşılaştırmayı amaçlayan bu çalışma, tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Belge incelemeye dayanan nitel bir çalışmadır. Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman incelemesi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, olgu ve olayların kendi doğal ortamında gerçekçi, bütüncül bakış açısıyla ortaya konulmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır (Yıldırım ve Şimşek, 2005, s. 39). Araştırmada birebir alıntılara da yer verilmiştir.

Verilerin Toplanması

Bu çalışmada doküman analizi kullanılmıştır. Doküman analizi araştırma yapılan konu hakkındaki bilgi ve belgelerin yazılı olduğu kaynakların incelenmesini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Çalışmada doküman olarak Türkiye'de okutulan 6. sınıf Türkçe ders kitabı (Ceylan, 2019) ve Bosna-Hersek'te okutulan 6. sınıf Boşnakça ders kitabı (Džibrić, 2009) kullanılmıştır.

Verilerin Analizi

Veriler içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Dokümanlara ulaşıp orijinalliğin kontrol edilmesinden sonra verilerin anlaşılması için Boşnakça 6. sınıf ana dili ders kitabı Türkçeye çevrilmiştir. Daha sonra tema, metin seçimi, metin öncesi ve sonrası sorularla ilgili analizler yapılmıştır.

Bulgular

Türkiye ve Bosna Hersek'te ana dili öğretimi için okutulan ilköğretim 6. sınıf Türkçe ve ilköğretim 6. Sınıf Boşnakça ders kitapları metin seçimi, tema, metin öncesi ve sonrası soruları, kullanılan yaklaşım bakımından şu şekilde karşılaştırılmıştır:

Metin Seçimi

İlköğretim 6. sınıf Türkçe kitabı tematik yaklaşıma göre hazırlanmıştır. Her temada üç okuma, bir dinleme, bir serbest okuma metni yer almaktadır. Okuma kültürü temasında Bu da Benim Öyküm (Mine Soysal), Arıyorum (Yusuf Yanç), Canım Kitaplığım (Celal Özcan); millî mücadele ve Atatürk temasında Türk Askerinin Cesareti (İsmail Bilgin), Yaşlı Nine (Süleyman Bulut), 15 Temmuz (TBMM); bilim ve teknoloji temasında Aziz Sancar (Suat Turgut), İnsanlar Zamanı Eskiden Nasıl Ölçerdi? (Bilge Nur Karagöz), Teknoloji Bağımlılığı (TSE Öncü Çocuk Dergisi); erdemler temasında Vermek Çoğalmaktır (Göksu Birol), Sevgi Diyen Çağlar Aşar (Bestami Yazgan), Gümüş Kanat (Cahit Uçuk); doğa ve evren temasında Merak Ettiklerimiz (Mark Brake, Çev. Turgut Güner), Afyon (Serhat Albamya), Su Kirliliği (Asena Meriç); millî kültürümüz temasında Anadolu (Rıza Tevfik Bölükbaşı), Tarhananın Öyküsü (TSE Öncü Çocuk Dergisi), Ana

Dili (Bahtiyar Vahapzade); sağlık ve spor temasında Bisiklet Zamanı (Meryem Arzu Aruntaş), Yemek, İçmek ve Sindirmek (Tarık Uslu), Obezite Hakkında 10 Soru 10 Cevap (T.C. Sağlık Bakanlığı Broşürü); birey ve toplum temasında Evet Efendim (Mehmet Muhittin Sevilen), Sen de Bir İyi Yıl Yap (Necati Güngör), Dostluğa Dair (Halil Cibran Çev Ayşe Berktaş) metinleri yer almaktadır.

Metin seçiminde genelde Türk yazarların metinlerine yer verilmiştir. Türkiye dışından da üç metin yer almaktadır: Mark Brake (İngiltere), Bahtiyar Vahapzade (Azerbaycan) ve Halil Cibran (Lübnan).

Okuma kültürü temasında bir hikâye, bir şiir, bir deneme; millî mücadele ve Atatürk temasında bir hikâye, bir anı, bir bildiri; bilim ve teknoloji temasında bir biyografî, bir deneme, bir bilgilendirici metin; erdemler temasında bir hikâye, bir şiir, bir hikâye; doğa ve evren temasında üç bilgilendirici metin; millî kültürümüz temasında iki şiir, bir bilgilendirici metin; sağlık ve spor temasında üç bilgilendirici metin; birey ve toplum temasında bir gölge oyunu, bir hikâye, bir deneme türünde metinler yer almaktadır.

6. sınıf Boşnakça kitabının içeriği halk edebiyatı (sözlü edebiyat), yazılı edebiyat, okuma köşesi ve medya kültürü bölümlerinden oluşmaktadır. Kitap tür yaklaşımına göre hazırlanmıştır. Sözlü edebiyat bölümünde halk masalı (Çocuk ve Dokuz Şamdan), fıkra (Nasrettin Bostanda), epik halk şiiri (Ne Şafak Ne Beyaz Gün Vardır), halk şiiri (Ağabeysiz Kız Kardeşler), halk fablı (Küçük Karga ve Başkasının Tüyleri) yer almaktadır. Yazılı edebiyat bölümünde Nedžad İbrišimović (Bilgelerin Toplantısı), Hasan Kristian Andersen (Bülbül), İbrahim Kajan (Sarı Kuşun Gözlerinde), Šimo Ešić (Cvjetko), Isidora Sekulić (Varil), Antun Branko Šimić (İşte Yine), Skender Kulenović (Gromovo Đule), Jovan Dučić (Köy), Ivica Vanja Rorić (Şarkı), Mirsad Becirbašić (Arp), Petar Kočić (Jablan), Duško Trifunović (Temiz Hava), Isak Samokovlija (Aron Adli Çocuk), Svetozar Ćorović (Gecede), Silvije Strahimir Kranjčević (Ne Kadar Güzelsin Beyaz Dünya), Isaac Bashevis Singer (Ole ve Trufa), Šukrija Panco (Yolda yaprak), Ranko Pavlović (Tiyatroda keçi), Zejčir Hasić (Kardeş), Bojidar Prosenyak (Baba), Jonathan Swift (Guliver'in Gezileri), Henrik Sjenkjević (Çöl ve orman arasında)in metinlerine yer verilmiştir. Resim, ses ve sözün sihirli bölümünde tiyatro, tiyatro oyunu, Grigor Vitez (Karin mavi rengi) yer almaktadır. Medya kültüründe büyük ekranın sihiri, belgesel filmi, uzun metrajlı film, Bosna Hersek filminin altın çağı, çizgi film, kukla filmi, radyo programı, ekranın sihiri, internetin sihiri, gazeteler, karikatür (strip), kütüphane başlıkları bulunmaktadır. Okuma metinlerine ek olarak Kemal Mahmutefendić (Paranın Romanı), Daniel Defoe (Robinson Crusoe), Cemaludin Latif (Gümüş Çeşme), Miroslav Antić (Mavi Püskül), Zvonimir Balog (Görünmeyen İva), Alija Isaković (Farklı hikâyeler), Jelyko Ivanković (Zvezdangrad), Mark Twain (Huckleberry Finn'in Maceraları)in metinlerine yer verilmiştir.

Sözlü edebiyat bölümünde masal, fıkra, epik şiir, lirik şiir, fabl yer almaktadır. Yazılı edebiyat bölümünde on tane hikâye, yedi tane şiir, bir masal, bir fabl, üç tane çocuklar için yazılan romandan bölüm bulunmaktadır. Ayrıca tiyatro metinleri de vardır. Medya bölümünde belgesel, uzun metrajlı film, çizgi film, kukla oyunu, radyo programı, internet, televizyon, gazete ve reklam metinleri yer almaktadır. Okuma metinlerinde üç roman ve üç şiir verilmiştir.

Yazılı edebiyat bölümünde Nedžad İbrišimović (Bosnalı yazar 1940-2011), Hans Christian Andersen (Danimarkalı masal yazarı 1805-1875), İbrahim Kajan (Bosnalı şair 1944), Šimo Ešić (Boşnak yazar 1954-...), Isidora Sekulić (Sırp yazar 1877-1958), Antun Branko Šimić (Hırvat şair 1898-1925), Skender Kulenović (Bosnalı şair 1910-1978), Jovan Dučić (Sırp şair 1874-1943), Ivica Vanja Rorić (Hırvat yazar 1951-...), Mirsad Becirbašić (Bosnalı şair 1952), Petar Kočić (Bosnalı Sırp yazar 1877-1916), Duško Trifunović (Bosnalı Sırp yazar şair 1933-2006), Isak Samokovlija (Bosnalı Yahudi yazar 1889-1955), Svetozar Ćorović (Bosnalı Sırp romancı 1875-1919), Silvije Strahimir Kranjčević (Hırvat şair 1865-1908), Isaac Bashevis Singer (Polonya kökenli Amerikalı yazar 1902-1991), Šukrija Panco (Bosnalı şair ve tiyatro yazarı 1910-1984), Ranko Pavlović (Sırp edebiyatçı

1943-...), Zejçir Hasiç (Bosnalı edebiyatçı 1945-...), Bojidar Prosenyak (Hırvat 1948-...), Jonathan Swift (İrlandalı yazar 1667-1745), Henrik Sjenkjeviç (Polonyalı yazar 1846-1916) bulunmaktadır. Sinema bölümünde Grigor Vitez (Hırvat sinemacı 1911-1966), okuma metinlerine ek olarak verilen metinlerde Kemal Mahmutefendiç (Bosnalı 1942-...), Daniel Defoe (İngiliz 1660-1731), Cemaludin Latiç (Bosnalı yazar 1957-...), Miroslav Antiç (Sırp şair, gazeteci, yönetmen 1932-1986), Zvonimir Balog (Hırvat çocuk yazarı 1932-2014), Alija İsaković (Bosnalı yazar 1932-1997), Jelyko İvanković (Hırvat ve Boşnak yazar 1954), Mark Twain (Amerikalı 1835-1910) verilmiştir.

Tema

Türkçe ders kitabında okuma kültürü, millî mücadele ve Atatürk, bilim ve teknoloji, erdemler, doğa ve evren, millî kültürümüz, sağlık ve spor, birey ve toplum temaları yer almaktadır. Metinler de bu temalara göre seçilmiştir.

Boşnakça ders kitabının içerik bakımından yani tematik olarak incelenmesinde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Çocuk ve Dokuz Şamdan masalında fakir çocuğun zengin olmak istemesi, Nasrettin Hoca Bostanda adlı fıkrada kurnazlık, Ne Şafak Ne Beyaz Gün Vardır adlı epik şiirde yiğitlik ve yalan, Ağabeysiz Kız Kardeşler adlı lirik Halk şiirinde kardeş sevgisi, Küçük Karga ve Başkasının Tüyleri fablunda güzellik ve hileden söz edilmiştir.

Bilgelerin Toplantısı adlı hikâyede alçakgönüllülük, Bülbül adlı masalda vefa ve değer, Sarı Kuşun Gözlerinde adlı şiirde vatan sevgisi, Cvjetko adlı hikâyede hayvan sevgisi, Varil adlı fantastik hikâyede hayal kurma ve fantastik öğeler, İşte Yine adlı şiirde memleket sevgisi, Gromovo Đule adlı hikâyede inanç ve doğal afetler, Köy şiirinde deniz teması, Şarkı hikâyesinde babası denize açılan çocuğun babasını geri getirmek için rüzgara şarkı söylemesi, Arp adlı hikâyede Arp Sevgisi, Yablan adlı hikâyede Boşnakların ıstıraplarla dolu hayatı, Temiz Hava adlı şiirde çocuğun ağabey sevgisi ve ağabeyin çalışma zorunluluğu, Aron Adlı Çocuk hikâyesinde Aron adlı çocuğun köpek sevgisi ve köpeğini eve kabul ettirmek için direnişi, Gecede hikâyesinde uyumakta zorluk çeken bir çocuk, Ne Kadar Güzelsin Beyaz Dünya şiirinde dünyanın iyiliği ve kötülüğü, Ole Ve Trufa hikâyesinde Ole Ve Trufa adlı yaprakların birbirine kavuşması, Yolda Yaprak şiirinde bir kızın yaprak sevgisi, Tiyatroda Keçi fablunda keçinin tiyatroya gitmesi, Kardeş şiirinde kardeşin önemi, Baba adlı çocuk romanında bir atın iki sahibiyile hayatı, Guliverin Gezileri adlı çocuk romanında Gulliver'in başından geçenler, Çöl ve Orman Arasında adlı çocuk romanında Polonyalı ve İngiliz iki kişinin esaretten kurtarılışı ve dünyayı keşfetmesi, Karın Mavi Rengi adlı tiyatro oyununda kralın olmayacak şeyler istemesi anlatır. Temalarda belirli bir düzen yoktur, çeşitlilik vardır.

Sözcük Öğretimi

Türkçe ders kitabında yeni sözcüklerin anlamı verilmemiştir. Metin sonrası ortalama sekiz yeni sözcük öğretilmek istenmiştir. Sözcüklerin anlamı etkinlikler bölümünde tahmin etme (s. 46), anlamı eşleştirme (s. 20, 80), sözlükten buldurma (s. 58, 216), bulmaca çözdürme (s. 86) gibi etkinliklerle verilmiştir.

Boşnakça ders kitabında her üniteye ortalama dört tane yeni sözcük öğretilmek istenmiştir. Öğrenilmesi istenen en fazla sözcük 9 tanedir: Halk masalında 7, fıkrada 4, epik halk şiirinde 9, sanat masalında, 4, sanatsal hikâyede 4, sanatsal lirik şiirde 3, sanatsal hikâyede 4 gibi.

Metin Öncesi Sorular

Türkçe ders kitabında metinler hazırlık çalışmaları ile başlamaktadır. Genelde iki soru şeklinde hazırlanan bu bölümde birinci soru önceden yapılması istenen bir araştırmanın sınıfta paylaşılmasını içermektedir (s. 18, 26, 44, 50, 56, 64, 84, 90, 96, 108, 114, 118, 124, 136, 144, 160, 172, 186, 192, 214, 222, 230, 242, 250, 258, 264). İkinci soru ise genelde atasözünün, özlü sözlerin,

hissedilen duygunun, bir konu hakkındaki düşüncenin sınıfta tartışılmasını içermektedir (s 18, 36, 44). Bu bölümde oyunlara yer verilmemiştir.

Boşnakça ders kitabında bazı metinler oyunla başlar: Halk masalı “Sezam Açıl” adlı grup oyunuyla, lirik halk şiirinde sihirli kelimeler, vb. Lirik şiir ile ilgili bölümlerde iki, hikâyede iki, çocuk romanı ile ilgili yerlerde üç, tiyatrodaki bir oyun vardır.

Bazı metinler motivasyon başlığı altında sorularla başlamıştır: Epik halk şiirinde cesaret ve vatan kavramlarına, lirik halk şiirinde kardeş sevgisine, fablada başkalarına iyilik yapmaya, hikâyede bilgelik ve hayvan sevgisi ile sır saklamaya, lirik şiirde duygulara, başka bir hikâyede çocukluğa, masalda kuşlara yönelik sorular.

Metin Soruları

Türkçe ders kitabında metin altı sorular metni anlamaya yönelik hazırlanmıştır: Kitaplar yazarda hangi duyguları uyandırmıştır? (s. 14). Doğru kitap seçimi niçin önemlidir? (s. 28). Metnin ana fikri nedir? (s. 52). Galaksilerin kıvrıla kayması neyin habercisidir? (s. 139). Yazarın Afyon gezisinde en ilginç bulduğu şey nedir? (s. 146).

Bu bölümde yorumlamaya yönelik sorular da bulunmaktadır: Bir yazarla tanışma fırsatınız olsaydı kiminle tanışmak ve ona ne sormak isterdiniz? (s. 14). Dilimizde yabancı dillere ait kelimeler hızla artarsa bunun ne tür sonuçları olabilir? (s. 20). Dinlediğiniz metnin yazarı siz olsaydınız başlığı ne koyardınız? (s. 34, 47).

Boşnakça ders kitabında yorumlama bölümü anlamaya yönelik düzenlenmiştir. Çoğu yerde metni çözümlemeye, metin merkezli incelemeye göre hazırlanmıştır. Yorumlama kapsamında halk masalında “Çocuk hazineyi nasıl almıştır?, Bu masalda kim ağgözlüdür?”, fıkarda “Bostanın yanında geçerken Nasrettin Hocaya ne olmuştur?”, epik halk şiirinde “Niçin Ferhat Paşa Bihaç kaptanı suçladı?”, lirik halk şiirinde “Bu şiirde şair hangi sevgiden bahsetmektedir?”, fıkarda “Nasrettin Hoca’nın söyledikleri size kabul edilebilir bir açıklama mıdır ve neden?, Bu fıkarda neye güldünüz?, Bu fıkranın sonu ne kadar komikse o kadar da eğitici. Sizce Nasrettin Hoca’nın yaptıkları akıllı bir şey midir?”, halk fablunda “Karganın ziyareti nasıl bitmiştir?”, sanat hikâyesinde “Kim güzelliği arzulamaktadır?”, sanat masalında “Neden bülbül sarayda yaşayamayacağını söylemiştir? Onun evi nerededir?”, sanatsal şiirde “Bu şiirde sarı kuşun vatan sevgisi gösterilmiştir. Şaire göre bu kuşun vatanı neresidir?/Şiirin kafiyesi nasıldır?”, sanatsal hikâyede “Böyle bir son bekliyor muydunuz?”, sanatsal hikâyede “Neden onu dokuz anahtar ile kilitlemek istemiştir?”, sanatsal hikâyede “Kendi hayatından bahseden yazarlar ne tür hikâyeleri yazarlar?”, sanatsal lirik şiirde “Neden şair memleketine dönmektedir?”, tiyatro oyununda “General Razbinos kime aşiktir?” sorusu hep bu amaç doğrultusunda hazırlanan sorulardır.

Yaratıcı düşünme başlığı altında halk masalında çevreden öğrendiği halk hikâyesini sınıftaki arkadaşlarına anlatmaya, fıkarda hikâyenin sonunu yazdırmaya, epik halk şiirinde metindeki sıfatları buldurma ve şiiri parçalara bölerek onlara başlık koymaya, lirik halk şiirinde atasözü açıklama ve Yahudi şiiri okumaya, hikâyede karakter karşılaştırmaya, masalda kompozisyon yazma ve masalın ana fikrini belirlemeye, lirik şiirde söz sanatlarını bulma ve renklerle resim çizmeye, hikâyede hikâyeyi yeniden anlatmaya ve kart oyununa, başka hikâyede Robinson Crusoe hikâyesi ile bağlantı kurmaya ve oyuna, lirik şiirde dörtlüklerdeki dizelerin sayısı ile soyut ve somut kelimeleri buldurmaya, sanatsal hikâyede söz sanatlarını buldurma ve ailesinden halk inancı öğrenmeye, tiyatro oyununda sınıfta oyun hazırlamaya, ekranın sihrinde haftalık televizyon programı buldurmaya, gazetelerde sınıf gazeteleri yapmaya, karikatürde Aron adlı çocuk hikâyesini karikatüre dönüştürmeye, kütüphanede kütüphaneye gitmeye ve röportaj yapmaya yer verilmiştir. Okuma metinlere ek olarak roman ve şiirlerden metinler verilmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Türkiye ve Bosna Hersek'te ana dili öğretimi için okutulan ilköğretim 6. sınıf Türkçe ve ilköğretim 6. Sınıf Boşnakça ders kitapları metin seçimi, tema, metin öncesi ve sonrası soruları, kullanılan yaklaşım bakımından farklılık göstermektedir.

Metin seçimi açısından incelendiğinde ilköğretim 6. sınıf Türkçe kitabında metinler tematik yaklaşıma göre seçilmiştir. Sekiz tema belirlenmiş ve sekiz ünite oluşturulmuştur. Üç metin dışında Türkiye Türkçesi metinlerine yer verilmiştir. Sekiz bilgilendirici metin, beş hikâye, dört şiir, üç deneme, bir anı, bir bildiri, bir biyografi ve bir gölge oyunu bulunmaktadır.

İlköğretim 6. sınıf Boşnakça kitabı sözlü ve yazılı edebiyat olarak ayrılmıştır. Bu ayrımın dışında okuma köşesi ve medya kültürü bölümleri de kitapta bulunmaktadır. Sözlü edebiyat metin seçimi tür başlıklarına göre, tür yaklaşımı ile yapılmıştır. Öncelikle edebi türlerin öğretilmesi hedeflenmiştir. Sözlü edebiyat bölümünde masal, fıkra, epik şiir, lirik şiir, fabl yer almaktadır. Yazılı edebiyat bölümünde on tane hikâye, yedi tane şiir, bir masal, bir fabl, üç tane çocuklar için yazılan romandan bölüm bulunmaktadır. Ayrıca tiyatro metinleri de vardır. Medya bölümünde belgesel, uzun metrajlı film, çizgi film, kukla oyunu, radyo programı, internet, televizyon, gazete ve reklam metinleri yer almaktadır. Okuma metinlerinde üç roman ve üç şiir verilmiştir.

Türkçe ders kitabında Boşnakça ders kitabından farklı olarak bilgilendirici metinler, deneme, anı ve biyografiye de yer verilmiştir. Boşnakça ders kitabında metin sayısı daha fazladır. Medya metinlerine çok geniş yer verilmiştir.

Yazılı edebiyat bölümünde bir Boşnak yazara, dört Bosnalı yazara, dört Bosnalı şaire, bir Bosnalı Sırp romancıya, iki Bosnalı Sırp yazara, bir Bosnalı Yahudi yazara, bir Danimarkalı yazara, bir Hırvat çocuk romanı yazarına, iki Hırvat şaire, iki Bosnalı Hırvat sinemacıya, beş Hırvat yazara, bir İngiliz yazara, iki Amerikalı yazara, bir İrlandalı yazara, bir Polonya kökenli Amerikalı yazara, bir Polonyalı yazara, iki Sırp şaire ve iki Sırp yazara ait metinlere yerilmiştir. Bosna-Hersek Yugoslavya devletinin dağılmasından sonra kurulan ülkelerden biridir. Özellikle savaş sonrasında, kantonlar hâlinde yönetilen ülkede yeni oluşumlar görülmektedir. Boşnak, Sırp ve Hırvat vatandaşlar Bosna-Hersek'te birlikte yaşamaktadır. Sosyal yapıdaki bu oluşum eğitim-öğretim sistemine de yansımıştır. Ana dili eğitiminde ortak paydada buluşulmuş ve Boşnak, Sırp, Hırvat edebiyatçıların yanında Bosnalı, Amerikalı, Polonyalı gibi ülke dışı edebiyatçılara ait metinlere de ders kitabında yer verilmiştir.

Tema açısından incelendiğinde Türkçe ders kitabında okuma kültürü, millî mücadele ve Atatürk, bilim ve teknoloji, erdemler, doğa ve evren, millî kültürümüz, sağlık ve spor, birey ve toplum temaları yer almaktadır. Metinler de bu temalara göre seçilmiştir.

Boşnakça ders kitabındaki metinlerin içeriği incelendiğinde şu temalar tespit edilmiştir: Fakirlik ve zenginlik, kurnazlık, yiğitlik, kardeş sevgisi, güzellik ve iyilik, alçakgönüllülük, vefa ve değer, vatan sevgisi, hayvan sevgisi, hayal kurma, memleket sevgisi, inanç, deniz, Arp sevgisi, acılarla dolu hayat, ağabey sevgisi, köpek sevgisi, iyilik ve kötülük, kavuşma, yaprak sevgisi, tiyatro sevgisi, kardeşin önemi, maceralar, esaretten kurtuluş, olmayacak şeyleri isteme.

Her iki ders kitabında temalarda çeşitlilik görülmektedir. Türkçe ders kitabında kahramanlık, millî değerler, millî mücadele gibi konular da işlenmiştir. Boşnakça ana dili kitabında ülkenin etnik ve sosyal yapısından dolayı bu temalar çok fazla görülmemektedir. Boşnakça ders kitabındaki temaların çoğunluğunun sevgi üzerine olduğu tespit edilmiştir.

Yeni sözcük kazandırma yönündeki eğilim her iki kitapta da aynıdır. Ancak kazandırılmak istenen sözcük sayıları farklıdır. Türkçe ders kitabında öğrenilmesi istenen daha çok sözcük vardır. Sözcük öğretimi Türkçe anadili ders kitabında etkinlik, eşleştirme, bulmaca gibi farklı yöntemlerle de verilmektedir.

Türkçe ders kitabında metinler hazırlık çalışmaları ile Boşnakça ders kitabında bazı metinler oyun veya motivasyon ile başlamaktadır. Türkçe ders kitabında pek çok yerde dersten önce öğrenciden araştırma yapması istenmektedir. Araştırma sonuçları da hazırlık çalışmalarında, ders öncesinde paylaşılmaktadır.

Metin altı sorular her iki kitapta da metni anlamaya yönelik hazırlanmıştır. Metin merkezli çözümlemeler yapılmıştır. Yorumlamaya yönelik sorular az da olsa bulunmaktadır. Boşnakça ders kitabında yaratıcı düşünme başlığı altında okur merkezli çalışmalara da yer verilmiştir. Bu durum Türkçe ders kitabında genellikle etkinlikler bölümündedir. Türkçe dersi kitabında sözcüklerin anlamını buldurmada ya da yorum yapmada görsel okuma da kullanılmıştır.

Yaklaşım açısından incelendiğinde her iki kitap da metin merkezli öğretime göre planlanmıştır. Soru ve etkinliklerle öğrencilerin üst düzey bilişsel becerileri geliştirilmeye çalışılmıştır. Üst düzey bilişsel becerilerin kazandırılması yolunda Türkçe ders kitabında yöntem ve tekniklerde daha fazla çeşitlilik görülmektedir.

Kaynakça

- Alpan, G. (2008). Ders kitaplarındaki metin tasarımı. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Kış: 107-134.
- Arıkan, S. (2000), “İsmail Bey Gaspıralı’ya göre dilde-fikirde-işte birlik niçin şarttır?” *Türk Dünyası Tarih ve Kültür Dergisi*, 7: 163.
- Ceyhan, E. vd. (2003). *Konu alanı ders kitabı incelemesi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ceylan, S. vd. (2019). *Türkçe 6 ders kitabı*. Ankara: MEB.
- Džibrić, A. vd. (2009). *Naš jezik 6*. Tuzla: Bosanska Riječ.
- Hengirmen, M. (2011). “Türkçenin özgürlük savaşı.” 38. *ICANAS Bildiriler*, Cilt II: 749-758.
- İnan, A. (1966). “Milliyetin temeli olan dil birliği.” *Türk Dili Dergisi*, 182: 90.
- Karakuş, İ. (1996). *Türk dili ve edebiyatı öğretiminde müfredat programları ve ders kitapları ana dili öğretiminde ölçme ve değerlendirme*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özdemir, E. (Temmuz-Ağustos 1983). “Anadili öğretimi.” *Türk Dili*, 379-380: 24. 42
- Sever, S. (2004). *Türkçe öğretimi ve tam öğrenme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yalçın, A. (2002). *Türkçe öğretim yöntemleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yıldırım, A. vd. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.